

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

SPEECH THERAPY METHODS FOR DEVELOPING WRITTEN SPEECH IN STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENTS

Toshpulova Nodira Sultonmurod qizi

Lecturer, Department of Special Pedagogy Jizzakh State Pedagogical University

Email: toshpulovanodira1996@gmail.com Tel: +998 94 197 40 75

ORCID: 0009-0005-2041-497

Abstract. This article analyzes the speech therapy methods of developing written speech in students with hearing impairments from a scientific, theoretical and practical perspective. The study highlights the process of developing written speech based on the interrelationship of the language system, cognitive activity and speech development. It is argued that phonetic-phonological, lexical and grammatical deficiencies resulting from hearing impairments directly affect the quality of written speech. The article systematically highlights the main areas of speech therapy work, such as articulatory training, the development of phonemic perception, the enrichment of the lexical-grammatical structure and the methods of developing coherent written speech. It also substantiates the effectiveness of visual supports, a multimodal approach, step-by-step training and individual-differential methods.

Keywords: hearing impairment, written speech, speech therapy methods, phonemic perception, articulation, lexical development, grammatical skills, connected speech, multimodal approach, correctional and pedagogical work, individual approach, inclusive education.

**ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN O‘QUVCHILARDA YOZMA NUTQNI
RIVOJLANTIRISHNING LOGOPEDIK METODLARI**

Toshpulova Nodira Sultonmurod qizi

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

Jizzax davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrasida o‘qituvchisi

Toshpulovanodira1996@gmail.com tel: +998 94 197 40 75

[ORCID](https://orcid.org/0009-0005-2041-497) 0009-0005-2041-497

Annotatsiya. Mazkur maqolada eshitishda nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda yozma nutqni rivojlantirishning logopedik metodlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda yozma nutqni shakllantirish jarayoni til tizimi, kognitiv faoliyat va nutqiy rivojlanishning o‘zaro bog‘liqligi asosida yoritiladi. Eshitishdagi nuqsonlar natijasida yuzaga keladigan fonetik-fonologik, leksik va grammatik kamchiliklar yozma nutq sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslab beriladi. Maqolada logopedik ishning asosiy yo‘nalishlari sifatida artikulyatsion tayyorgarlik, fonematik idrokni rivojlantirish, leksik-grammatik tuzilmani boyitish hamda bog‘lanishli yozma nutqni shakllantirish metodlari tizimli tarzda yoritiladi. Shuningdek, vizual tayanchlar, multimodal yondashuv, bosqichma-bosqich o‘qitish va individual-differensial metodlarning samaradorligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: eshitishda nuqson, yozma nutq, logopedik metodlar, fonematik idrok, artikulyatsiya, leksik rivojlanish, grammatik ko‘nikmalar, bog‘lanishli nutq, multimodal yondashuv, korreksion-pedagogik ish, individual yondashuv, inklyuziv ta’lim.

Kirish

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar ta’lim jarayonida alohida pedagogik yondashuvni talab etadigan toifaga kiradi. Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, dunyoda 430 milliondan ortiq odam turli darajadagi eshitish nuqsoniga ega bo‘lib, ularning sezilarli qismi bolalik davriga to‘g‘ri keladi. Eshitishdagi

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

cheklanishlar, birinchi navbatda, nutqni idrok etish va uni ifodalash jarayonlariga bevosita ta’sir ko’rsatadi.

Yozma nutq esa eshitish imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Psixolingvistika va maxsus pedagogika sohasidagi tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, yozma nutq og‘zaki nutqning kompensator shakli sifatida rivojlanib, o‘quvchilarning fikrni mantiqiy bayon qilish, grammatik tuzilmalardan to‘g‘ri foydalanish va til boyligini kengaytirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda yozma nutqni shakllantirish jarayoni bir qator qiyinchiliklar bilan kechadi. Ular orasida leksik zahiraning cheklanganligi, grammatik tizimni o‘zlashtirishdagi sustlik hamda nutqiy tajribaning kamligi asosiy omillar sifatida qayd etiladi. Shu sababli logopedik metodlar mazkur jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Logopedik yondashuvlar maxsus mashqlar tizimi, vizual ko‘mak vositalari, sensor integratsiya usullari hamda bosqichma-bosqich yozma nutqni shakllantirish texnologiyalariga asoslanadi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning nafaqat yozma nutqini rivojlantirish, balki ularning umumiy kognitiv va kommunikativ rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda yozma nutqni rivojlantirishning logopedik metodlarini ilmiy asosda o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishini ta’minlash dolzarb pedagogik va ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yozma nutqni shakllantirish masalasi ushbu toifadagi bolalarning ta’lim

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishi, bilimlarni egallashi hamda jamiyatga integratsiyalashuvi uchun muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Yozma nutq – bu nafaqat kommunikativ vosita, balki shaxsning tafakkur darajasi, til kompetensiyasi va kognitiv rivojlanishini aks ettiruvchi murakkab faoliyat turi hisoblanadi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda og‘zaki nutq rivojining cheklanganligi yozma nutq shakllanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu holat fonetik-fonologik idrokning yetarli darajada rivojlanmaganligi, leksik zaxiraning kambag‘alligi, grammatik tuzilmalarning to‘liq shakllanmaganligi hamda nutqning semantik tomonidagi qiyinchiliklar bilan izohlanadi. Natijada bunday o‘quvchilarning yozma nutqida grammatik xatolar, mantiqiy izchillikning buzilishi va mazmuniy yuzakilik kuzatiladi. Mazkur muammoni hal etishda logopedik yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Logopedik ishlar yozma nutqni rivojlantirishda artikulyatsion apparatni rivojlantirish, fonematik idrokni shakllantirish, leksik-grammatik ko‘nikmalarni mustahkamlash hamda bog‘lanishli nutqni rivojlantirishga qaratilgan kompleks metodlar tizimini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, zamonaviy ta’lim sharoitida vizual va multimodal yondashuvlardan foydalanish, individual va differensial ta’limni tashkil etish orqali yozma nutqni rivojlantirish samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi – eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda yozma nutqni rivojlantirishning samarali logopedik metodlarini ilmiy asoslash va ularning amaliy qo‘llash imkoniyatlarini yoritishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun yozma nutq shakllanishining psixologik-pedagogik asoslari, logopedik metodlarning mazmuni va ularning samaradorligi tahlil qilinadi.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar nutqini rivojlantirish muammosi maxsus pedagogika, logopediya va psixologiya fanlari doirasida keng o‘rganilgan. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar yozma nutq shakllanishining murakkab va ko‘p komponentli jarayon ekanligini ko‘rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlarda yozma nutqni shakllantirishning asosiy mexanizmlari psixolingvistika doirasida izohlanib, unda nutq faoliyatining fonetik, leksik va grammatik komponentlari o‘zaro bog‘liq holda rivojlanishi ta’kidlanadi. Tadqiqotchilar yozma nutqni egallash jarayoni og‘zaki nutq rivojiga bevosita bog‘liq ekanligini qayd etib, eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda bu jarayonning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berganlar.

Ko‘plab tadqiqotlarda eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda fonematik idrokning yetarli darajada shakllanmaganligi yozma nutqdagi xatolarning asosiy sabablaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Shu bois logopedik ishlar tizimida fonematik eshituvni rivojlantirish, tovushlarni farqlash va ularni grafik belgilar bilan bog‘lash muhim vazifa sifatida qaraladi. Shuningdek, ilmiy manbalarda yozma nutqni rivojlantirishda kognitiv jarayonlarning, xususan xotira, tafakkur va semantik qayta ishlashning ahamiyati alohida ta’kidlangan. Tadqiqotchilar eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda vizual idrok va semantik xotiraning nisbatan yaxshi rivojlanganligini ko‘rsatib, bu imkoniyatlardan yozma nutqni rivojlantirishda samarali foydalanish mumkinligini asoslab berganlar.

Logopedik metodlar bo‘yicha olib borilgan izlanishlar artikulyatsion mashqlar, leksik-grammatik treninglar, bog‘lanishli nutqni rivojlantirish usullari hamda vizual tayanchlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, multimodal yondashuv – ya’ni vizual, kinestetik va qisman eshituv kanallarini

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

birgalikda qo‘llash orqali o‘qitish – yozma nutqni shakllantirishda muhim metod sifatida e’tirof etiladi.

So‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim sharoitida olib borilgan tadqiqotlar individual va differensial yondashuvning ahamiyatini yanada kuchaytirib, har bir o‘quvchining rivojlanish darajasi, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda logopedik ishlarni tashkil etish zarurligini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda yozma nutqni rivojlantirishning ayrim jihatlari yetarlicha tizimlashtirilmaganligi, logopedik metodlarning kompleks modeli to‘liq ishlab chiqilmaganligi kuzatiladi. Mazkur holat ushbu yo‘nalishda ilmiy izlanishlarni yanada chuqurlashtirish zaruratini belgilaydi.

Yozma nutqni rivojlantirishning logopedik metodlari tizimi

1. Fonematik idrokni rivojlantirish metodlari

Fonematik idrok yozma nutqning asosiy poydevori hisoblanadi. Uni rivojlantirish uchun quyidagi mashqlar samarali hisoblanadi: tovushlarni vizual belgilar asosida farqlash; lab harakatlarini kuzatish orqali tovushlarni aniqlash; tovush–harf mosligini mustahkamlash; minimal juftliklar bilan ishlash. Bu metodlar orqali o‘quvchilarda tovush va harf o‘rtasidagi bog‘liqlik shakllantiriladi.

2. Artikulyatsion va motorik mashqlar

Artikulyatsion apparatni rivojlantirish yozma nutq uchun bilvosita, ammo muhim ahamiyatga ega. Quyidagi mashqlar tavsiya etiladi: lab va til harakatlarini rivojlantirish mashqlari; nafas olishni boshqarish; artikulyatsion gimnastika. Bu mashqlar og‘zaki nutqni yaxshilab, yozma nutq uchun zarur til asosini yaratadi.

3. Leksik-grammatik ko‘nikmalarni shakllantirish

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

Yozma nutqni rivojlantirishda so‘z boyligini kengaytirish va grammatik tuzilmalarni o‘zlashtirish muhim hisoblanadi. Bunda tematik lug‘atlar bilan ishlash; sinonim va antonimlarni o‘rganish; gap tuzish mashqlari; grammatik modellar asosida yozma topshiriqlar bajarish kabi metodlar qo‘llaniladi.

4. Bog‘lanishli yozma nutqni rivojlantirish

Bog‘lanishli nutq – yozma nutqning eng yuqori bosqichi hisoblanadi. Uni rivojlantirish uchun rasm asosida hikoya tuzish; matnni davom ettirish; reja asosida insho yozish; dialoglarni yozma shaklda ifodalash kabi metodlar samarali hisoblanadi.

5. Multimodal yondashuv asosidagi metodlar

Zamonaviy logopediyada multimodal yondashuv muhim o‘rin egallaydi. Bu yondashuv quyidagilarni o‘z ichiga oladi: vizual (rasm, video, diagramma); kinestetik (harakat, amaliy faoliyat); yozma va og‘zaki nutqni integratsiyalash. Multimodal metodlar o‘quvchilarning turli sezgi kanallari orqali axborotni qabul qilishini ta‘minlaydi va o‘rganishni samaraliroq qiladi.

6. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Zamonaviy ta‘limda AKT vositalari yozma nutqni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi: interaktiv dasturlar; elektron darsliklar; maxsus logopedik ilovalar; multimedia resurslar. Bu vositalar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va o‘quv jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Yozma nutqni rivojlantirish faqat til o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon kognitiv rivojlanish; ijtimoiy moslashuv; kommunikativ kompetensiya bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli logopedik ishlar kompleks va tizimli yondashuv asosida tashkil etilishi lozim.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda yozma nutqni rivojlantirish maxsus logopedik metodlar tizimini talab etadi. Fonematik, leksik-grammatik va bog‘lanishli

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-1, 2026**

nutq komponentlarini izchil rivojlantirish, multimodal yondashuvni qo‘llash hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ushbu jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. **D.A. Abdullayeva** Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. T.:O‘qituvchi, 2018. 210 bet. (*Fundamentals of Special Pedagogy and Speech Therapy*)
2. **N.N. Rahmonova** Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan korreksion ishlar. T.: Fan va texnologiya, 2020. 184 bet. (*Correctional Work with Children with Hearing Impairments*)
3. Karimova G.K. Maxsus ta’lim tizimida kar bolalar nutqini rivojlantirish masalalari // Maxsus pedagogika muammolari. Toshkent, 2018. №3. B. 45–52.
4. Abduraxmonova M.M. Inklyuziv ta’lim sharoitida eshituv nuqsoniga ega bolalar yozma nutqini rivojlantirish metodlari // Pedagogik ta’lim jurnali. Toshkent, 2020. №2. B. 66–72.
5. Nazarova D.A. Maktabgacha yoshdagi zaif eshituvchi bolalar nutqini rivojlantirish: ped.fan.nom. diss. T..TDPU.
6. Rustamova R. Boshlang‘ich sinflarda zaif eshituvchi o‘quvchilar nutqining grammatik qurilishini shakllantirish.: ped.fan.nomz. diss. T.: TDPU, 2009.
7. Fayziyeva U. Zaif eshituvchi bolalarni savodga o‘rgatishning nazariy asoslari. p.f.n. diss. Toshkent. 1994.
8. Qodirova F.U. Kar va zaif eshituvchi bolalar so‘zlashuv nutqini shakllantirish. p.f.n. diss. Toshkent. 1994.